

Forskare, fuskare eller bara kufisk?

Gränserna flyter i en komplicerad forskarvärld

Svart eller vitt, fusk eller inte fusk... skitstövel eller hedersknyffel – så vill vi gärna förenkla. Men verkligheten, och inte minst forskarverkligheten, är betydligt mer schatterad och komplicerad än så. Ingen må därför dömas på förhand eller på lösa grunder!

Nyligen har Sverige stormat kring ytterligare en »forskningsfuskkaffär». En bröstcancerforskare, tidigare anställd av Stockholms läns landsting som avdelningsläkare och forskare vid Radiumhemmet, har stått i fokus.

För »vackra» forskningsresultat väckte misstankar om oegentligheter i hans forskning, en anmälan gjordes förra året. Karolinska institutet tillsatte en extern expertgrupp att utreda ärendet (institutet var ytterst ansvarigt för forskningens kvalitet).

Expertgruppen kom fram till att forskaren manipulerat data. Men KI ställde sig inte bakom det ställningstagandet i sitt beslut av ärendet – utredningen gav inte tillräckligt juridiskt stöd.

Professor Hans Wigzell, rektor vid Karolinska institutet, förklarar:

– Utredarna har gjort ett bra arbete. Men enligt min analys når de inte på någon punkt fram till att det var fusk – trots att argumentationerna är bestick-

ande och trots att det finns ett antal indicier som inte ser bra ut. Det är inte möjligt att »bortom allt rimligt tvivel» fastslå att forskaren fuskat.

Och just konceptet »bortom allt rimligt tvivel» är en nyckel i sammanhanget. Rättsäkerheten måste hållas hårt på. KI har haft något av en domstolsfunktion och därför ett särskilt ansvar: ingen må dömas på förhand eller på lösa grunder.

En hake i detta ärende är bl a just att originaldata – bevisen – är försvunna. Och det är också forskarens dilemma, han har inga bevis för sin oskuld.

Däremot, poängterade KI i sitt beslut, har forskaren gjort allvarliga avsteg från etablerad forskningspraxis (se också LT 22, 28–29 och 35/97.)

Stormen har bedarrat. Forskaren tycks »död» som forskare, trots att ing-

”En del menar att »affären» solkat institutets namn och kanske puffat nobelprisglorian på sned.”

en dom egentligen avkunnats. Skuldfrågan hänger kvar, obesvarad. Kan någon seriös anslagsbeviljande organisation lita på honom framöver? Vidden av den personliga tragedin är givetvis

INTERVJU

BIRGIT WILHELMSON

omöjlig att förstå för oss som står utanför.

Stormen har bedarrat, en storm där även KI stått i fokus. En del menar att »affären» solkat institutets namn och kanske puffat nobelprisglorian på sned. Hans Wigzell är visserligen part i målet, men han tror inte det. Tvärtom ser han det som att anmälan gjordes i lojalitet mot KI.

Och institutets självklara strävan har varit att öppet redovisa »affären», att inte lägga locket på:

– En del är rädda för negativ publicitet. Men jag tycker det är ganska enkelt. Självklart har en utredning kring misstänkt forskningsfusk massmedialt intresse, särskilt om det gäller en mer framstående institution som KI. Vi måste därför ta fram alla data vi har och ge dem full publicitet, säger Hans Wigzell.

Men – att forskaren personligen hängts ut med namn och porträtt i massmedier i ett tidigt skede av utredningen, det beklagar Hans Wigzell djupt: »Det är dålig journalistik. Och det var inte KI som läckte.»

Tidigare har han på nära håll sett forskare dömas och »dödas» i massmedierna.

»Det finns förskräckliga exempel

Vinden har mojnät efter stormen kring den senaste s k forskningsfuskkaffären. Karolinska institutets rektor står rak: Utredningen gav, trots allt, inte tillräckligt stöd för att fastslå att den misstänkte forskaren »bortom allt rimligt tvivel» har fuskat, poängterar han.

från utlandet där forskare råkat väldigt illa ut, ärenden som tidigt i en utredning 'avgjorts' av massmedierna, där anklagelserna förts fram som om de vore verifierat sanna.»

Hans Wigzell var för en del år sedan opponent på Thereza Imanishi-Karis avhandling – en immunolog med framtiden för sig. Hon skrev senare en artikel tillsammans med bl a David Baltimore, nobelpristagare och ordförande vid Rockefeller University i New York – och det blev hennes fall.

En kvinnlig medarbetare/konkurrent i hennes laboratorium vid Tuft Univer-

”Det finns förskräckliga exempel från utlandet där forskare råkat väldigt illa ut, ärenden som tidigt i en utredning »avgjorts» av massmedierna, där anklagelserna förts fram som om de vore verifierat sanna.”

sity i Boston anmälde artikeln och menade att Thereza Imanishi-Kari fejkat resultaten. En lång, intensiv utredningsprocess tog vid, med hjälp av bl a US Secret Service.

Själv var Thereza Imanishi-Kari inte någon massmedialt attraktiv forskare. Men David Baltimore, en av USAs främsta forskare, var det. Dessutom var han i färd med att göra radikala förändringar vid Rockefeller University. »För att nu lägga olika förklaringsmodeller på det», som Hans Wigzell säger.

Efter åtta års utredande lades allt ned, inga anklagelser finns kvar. Men David Baltimore har tvingats avgå från sin post vid universitetet. Och Thereza Imanishi är vingklipp.

»Hon har suttit totalt förödd, utan anslag och betraktad som en suspekt person. Hur ska hon efter så lång tid kunna komma tillbaka till forskningsfronten, hur ska hon hinna ikapp? Livet har ju gått ... Risken är stor att hon blir någon typ av rättshaverist.»

Och Hans Wigzell fortsätter: »Visst har hon varit en ovanlig person: ung, aggressiv, kvinnlig forskare. 'Outspoken' om hon mötte någon hon tyckte var korrad eller så. Men hon har gjort väldigt bra forskning och alltid varit associerad med bra forskare.»

Ett annat exempel där en oskyldig forskare råkat mycket illa ut minns Hans Wigzell med fasa. Det är den berömde forskaren inom utvecklingsbiologi, Karl Illmensee vid institutionen för genetik vid universitetet i Salzburg.

Han arbetade med »Dolly-kloning» (det engelska fåret), men på groddjur.

»Han var en tolvtaggare, på gång att få en ny tjänst. Men så åkte han på mistroende och anmälan. I massmedierna presenterades det som fusk. Han for illa, på olika sätt. Själv har jag levt under flera år med den förvillelsen att Illmensee faktiskt var en fuskande forskare. Nyss fick jag klart för mig att det har visats att hans resultat var riktiga!»

Det massmediala utrymmet och intresset för att å ena sidan avslöja och döma forskaren, å andra sidan rehabilitera hans forskarheder har varit ungefär 100 mot 1!

Paradexemplet under senare år är ju annars konflikten om vem som egentligen var först med att isolera HIV. Anklagelser har kastats fram och tillbaka mellan den amerikanske forskaren Robert Gallo och franska forskare, bl a Luc Montagnier.

»Retrospektivt är detta en fantastisk intressant historia», säger Hans Wigzell.

Ingenting har visats vara forskningsfusk. Nej, här handlar det om »hoppande virus».

Konflikten bottenade i att de franska forskarna hävdade att det virus som Robert Gallo sade sig ha isolerat i sitt laboratorium i själva verket var ett »franskt» virus från det franska laboratoriet. Men – vid närmare studier visade det sig att viruset *inte* kom från den patient som fransmännen sade, utan från ytterligare en annan (fransk) patient.

Hans Wigzell kommenterar: »Viruset hade helt enkelt hoppat runt i flaskor

”Vi måste nöja oss med att i vissa sammanhang kanske det till slut bara finns enstaka personer som bär med sig sanningen, den sanna sanningen. Vi övriga gör bara vårt bästa för att söka nå den på ett juste sätt.”

på det franska laboratoriet, på samma sätt som det också hoppat runt på det amerikanska. Blodprov *hade* ju skickats från Frankrike till USA. Även i ett engelskt laboratorium, som också anklagade Gallo för medvetet fusk, hade virus blandats samman. Forskarna hade varit djärva, och farliga, virus hade stänkt omkring.»

Verkligheten i forskarvärlden är rik på alternativa förklaringar vid fusk-anklagelser.

»När man lever i den här forskarvär-

den och iakttar alla personligheter och alla komplikationer, då blir man mycket ödmjuk. Det är komplicerat, det är bara det. Vi måste nöja oss med att i vissa sammanhang kanske det till slut bara finns enstaka personer som bär med sig sanningen, den sanna sanningen. Vi övriga gör bara vårt bästa för att söka nå den på ett juste sätt.»

»Vi måste arbeta hårt för att söka finna sanningen. Samtidigt blir vi betraktade som en domstol. Och just därför måste vi driva 'the benefit of the doubt', vid oklarhet hellre fria än fälla. Personligen vill jag inte göra något avsteg från den synen.»

En del av det som misstänks vara fusk i forskning är också just det, ett medvetet fifflande med data – för att

”Men det allra mesta av det som ser ut som medvetet manipulerande har andra förklaringar: smutskastning av konkurrenter, kufiskt beteende, sviktande mental hälsa eller helt enkelt undermålig forskning.”

vinna ära och berömmelse, för att klara den hårda konkurrensen, för att nå topp-tjänster, eller vad?

Men det allra mesta av det som anmäls eller ser ut som medvetet manipulerande har andra förklaringar: smutskastning av konkurrenter, kufiskt beteende, sviktande mental hälsa eller helt enkelt undermålig forskning.

Hans Wigzell berättar:

– Jag har själv haft gästforskare som kommit till mig och presenterat konstiga kurvor där jag inte förstått någonting: Vad är det här? Är det påhittat? När jag så gått tillbaka till originaldata visar det sig att forskarna hanterat uppgifterna på ett fullkomligt knäppt sätt, kanske felaktig statistisk bearbetning. Men de har inte fuskat.

Kvaliteten i forskningen är skiftande: allt från god forskning av hög kvalitet till otvetydigt dålig forskning, forskning som inte är kvalitetssäkrad och som har t ex brister i hanterandet av metodik.

Så – hur professionellt hanteras forskningsresultat egentligen? Och hur sparas data? Två självklara nyckelfrågor för att skärpa och garantera kvaliteten i forskningen.

Kanske bör fakulteterna formulera striktare krav för hur primärdata ska sparas. Ett sådant arbete har inletts vid KI. Och kanske bör internrevisionen

skärpas, dvs nedslag för att kontrollera att uppgifter sparas korrekt. »Ja, där kanske vi är om något år.»

Kanske också anslagsgivarna själva ökar sina krav på t ex »good laboratory practice», att primärdokumentation bevaras på ett analyserbart sätt osv. Det har Hans Wigzell ingenting emot, och KI kommer att föreslå normer. Men detta bör ske ihop med övriga medicinska fakulteter.

Däremot kan dessa villkor inte drivas för långt:

– Om anslagsgivarna har orimliga krav på att vi ska kontrollera forskningens kvalitet in i detalj, då kan KI inte ta emot vissa anslag. Vi kan inte överta prioriteringskommittéers, referenters och tidskrifters roller. Men däremot kraven på att korrekt spara data, de är givna. Det är bara beklagligt att vad du och jag uppfattar som självklart måste formuleras som föreskrifter.

Men om någon bryter mot föreskrifterna, vilka blir då straffsatserna?

»Ett moras alltså, ett moras ... Men det är ändå positivt att vi kommer med sådana föreskrifter. Inte minst för patentansökningar kan det vara avgörande att kunna visa svart på vitt vem som verkligen var först med resultaten. Visst finns det komplikationer här, men ser vi bara komplikationer blir ingenting gjort.»

Til syvende og sidst handlar det om varje enskild forskares omdöme. Och vad göra åt bristande omdöme?

En inkörsport är givetvis forskarut-

bildningen: att tidigt och bättre inskräpa de självklara kraven att originaldata måste sparas under en relevant tid. Dessutom behövs mer diskussioner kring god laboratoriekultur, kring forskningsetik och kring hur dålig medicinsk forskning (eller fusk) kan äventyra människors liv och hälsa. »Det tror jag kan bita ganska bra.»

En bra, demokratisk kontroll på laboratoriet är sedan en väg för att fånga in bristfälliga/dubiösa forskningsresultat. Idealsituationen är att seniora forskargrupper diskuterar alla data och fö-

”Så – hur professionellt hanteras forskningsresultat egentligen? Och hur sparas data? Två självklara nyckelfrågor för att skärpa och garantera kvaliteten i forskningen.”

reslår kontrollförsök innan något släpps vidare – utan att bli beskyllda för att vara ute efter att stoppa någon, eliminera konkurrenter etc.

»Men det ska gudarna veta att forskare i gemen inte utmärker sig genom god kompromissvilja och avspända sociala relationer. Nej, inom den medicinska grundforskningen finns ibland en tendens till ett ovanligt, kufiskt, udda – och ibland också aggressivt – beteende. Och om någon blir ursinnig av kritik, då är det svårt.»

Forskarutbildningen är en inkörsport för att bättre inskräpa de självklara kraven att originaldata måste sparas under en relevant tid. Dessutom behövs mer diskussioner bl a kring forskningsetik och kring hur undermålig medicinsk forskning kan äventyra människors liv och hälsa. »Det tror jag kan bita ganska bra», säger Hans Wigzell.

En bra kontroll på laboratoriet kan också balansera en alltför upphettad konkurrens, menar Hans Wigzell. Trycket inom forskningen är hårt: publicera eller försvinn! Vissa forskningsinstitutioner har enorma publiceringskrav på sina forskare. Den sortens institutioner kan lätt hamna i problem: De får en mängd artiklar publicerade, men en stor andel av dem visar sig sedan innehålla resultat som är icke-reproducerbara.

Är det då följden av dålig forskning – forskarna tvingas ruscha på som sjutton? Eller är det så att den osunt hårt pressade forskarmiljön också skapar en grogrund för manipulativ verksamhet?

Och så, litet självrannsakan: Varför forskar jag? En självklar fråga som alltför få ställer sig, anser Hans Wigzell. Själv brukar han diskutera den med sina doktorander.

»Är det för fäfångans skull? Eller för att få vara ensam – unik – i världen i en kvart med ett visst fynd, det kan vara en fantastisk känsla. Men sannolikheten att bli först mer än möjligen någon enstaka gång, den är liten. Så vad är det som driver? Alla har vi våra illusioner. Men det är viktigt att vara klar över dem.» •